УДК 811
DOI 10.58649/1694-8033-2023-2(114)-199-205

ЧЕКЕЕВА Б. С.
Б.Бейшеналиева атындагы Кыргыз мамлекеттик маданият жана искусство университети
ЧЕКЕЕВА Б. С.
Кыргызский государственной университет культуры и искусства имени Б.Бейшеналиевой
CHEKEEVA B.S.
Kyrgyz State University of Culture and Art named after B.Beishenalieva

КЫЛДУУ ЖААЧАН КЫРГЫЗ МУЗЫКАЛЫК АСПАПТАРЫНА БАЙЛАНЫШТУУ АТООЛОРДУН ЛЕКСИКА-СЕМАНТИКАЛЫК ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКОВЫХ СРЕДСТВ ОТНОСЯЩИХСЯ К СТРУННЫМ СМЫЧКОВЫМ КЫРГЫЗСКИМ МУЗЫКАЛЬНЫМ ИНСТРУМЕНТАМ

LEXICO-SEMANTIC FEATURES OF LANGUAGE MEANS RELATED TO STRING BOW KYRGYZ MUSICAL INSTRUMENTS

Аннотация: Макалада кылдуу жаачан музыкалык аспабына жана анын бөлҥктөрҥнө байланыштуу атоолордун лексика-семантикалык өзгөчөлҥктөрҥ каралды. Эмгектенҥнҥн натыйжасында жаралган музыкалык аспаптын башка элдерде ар тҥрдҥ аталыштар менен тарагандыгы берилди. Ошондой эле ансамблдик жана оркестрлик аткаруучулукка негизделген кыяктын өркҥндөтҥлгөн тҥрлөрҥнҥн аталыштары тууралуу маалыматтар камтылды. Атоолордун адамдын анатомиясында, кҥнҥмдҥк турмуш-тиричиликте колдонулган буюмдардын бөлҥктөрҥндө учураган сөздөрдө да кездеше тургандыгы айкындалды. Кылдуу жаачан музыкалык аспабына тиешелҥҥ тилдик каражаттардын аңчылык жана саймачылык лексикасында да пайдаланыла тургандыгы аныкталды. Атоолордун келип чыгышы салыштыруу жана окшоштурууга байланыштуу экендиги чечмеленди. Кыргыз элинин улуттук кылдуу жаачан музыкалык аспабынын кыргыз элинин жашоосундагы ээлеген ордуна токтолуу менен аткарган функциясына, формасына карата аталып калгандыгы белгиленди.

Аннотация: В статье рассматриваются лексико-семантические особенности названий, относящихся к струнно-смычковому музыкальному инструменту и его частям. Приведено, что музыкальный инструмент, созданный в результате труда, распространился под разными названиями у других народов. Также включены сведения о названиях усовершенствованных типов струнного смычкового инструмента, основанных на ансамблевом и оркестровом исполнении. Выяснено, что названия можно встретить в анатомии человека, в частях предметов, используемых в быту. Определено, что языковые средства, связанные с музыкальным инструментом кылкыяка, также используются в лексике охоты и вышивания. Интерпретированы факторы, обусловившие появление слов за счет сравнения и сравнения. Было отмечено, что национальный струнный смычковый музыкальный инструмент кыргызского народа назван по своему назначению и форме, подчеркивая его место в жизни кыргызского народа. Освещено глубокое место музыкального инструмента у кыргызов.

Abstract: The article deals with the lexical and semantic features of the names related to the bowed stringed musical instrument and its parts. It is shown that the musical instrument, created as a result of labor, spread under different names among other peoples. Also included is information about the names of improved types of bowed string instrument based on ensemble and orchestral performance. It was found that the names can be found in human anatomy, in parts of objects used in everyday life. It is determined that the language means associated with the musical instrument kylkyyak are also used in the vocabulary of hunting and embroidery. The factors that caused the appearance of words due to comparison and comparison are interpreted. It was noted that the national stringed bowed musical instrument of the Kyrgyz people was named according to its purpose and form, emphasizing its place in the life of the Kyrgyz people. The deep place of the musical instrument among the Kyrgyz is illuminate

Негизги сөздөр: кылкыяк, музыкалыкаспап, чара, баш, капкак, кулактары, тепке, жаа, кыл, музыка

Ключевые слова: кылкыяк, музыкальный инструмент, корпус, головка, дека, колки, подставка, смычок, струна, музыка

Keywords: kyl kyyak, musical instrument, frame, head, soundboard, tuning pegs, stand, bow, string, music

Кыл кыяк музыкалык аспабы байыркы музыкалык аспаптардын катарына кирет. Телеберңҥ жана радио тармактарындагы улуттук мңнөздөгҥ берңҥлөрдө кыл кыяктын ңн коштогон музыкасынын байма-бай берилиши булл музыкалык аспаптын кыргыз элинин нечен кылымды карыткан кыргыз элинин дңйнөсңндө орчундуу орунду ээлегенинен кабар берет. Бир сомдук кыргыз улуттук валютасынын аркасына комуз менен кыл кыяктын сңрөтҥ тңшңрңлгөн. Жаанын көрңнңшҥн элестҥ берген кылдуу жаачан кыл кыяк музыкалык аспабынын жаа жыгачы мергенчиликте пайдаланылган жаа жыгачынын ассоциациясы. Эл арасындагы ―Кыздууңйдө -кыякчы, кымыздуу ңйдө – аякчы‖ деген элдик макал аркылуу кыл кыяктын кыргыз элинин турмушунда терең орун алганын көрңнҥгө болот.

Т.М.Джани-заде кыяк сөзҥнө жакын вариант болуп эсептелген гиджак аспабынын тууранды сөз менен байланышта экендигин жазса (Джани-заде Т. М., 2013. 128), С.Субаналиев ал аспаптын кыяк аспабы менен жакындыгы бар экендигин белгилеген (Субаналиев С., 1989, 81–88.). Филология и.д. Б.Ж.Усмамбетовдун эмгегинде кыл кыяк сөзҥнө байланыштуу атоолор берилген [Усмамбетов, 2016, 106-301]. Ошондой эле Т.К.Шакенбаеванын жана А.Биялиевдин эмгектеринен кылдуу жаачан музыкалык аспабына байланыштуу атоолорду көрңнҥгө болот [Шакенбаева, 2010, 142.; Биялиев, 1967, 57]. Кыл кыяк аспабы башка элдерде да учурайт. Кыл кыяк менен катар зым кыяк аспабы да байыркымузыкалыкаспап.Кыяктынбулэкитңрңнтең башка элдерге тараган. Кыл кыякта эки кыл бар болсо, зым кыякта төрт кыл. Зым кыяктын кылдары зымдан жасалып, ңнҥ ачык жана тунук. Зым кыяк музыкалык аспабы азыркы учурда сейрек болсо да кездешет. Зымкыяк Памирде, Афганда, Бадахшанда жана Кыргызстандын тңштңгңнңҥн кээ бир жерлеринде кездешет, аны кээ бир учурларда *кыжак (гыпчак)*деп да аташкан. Казак элинде *кобиз* же *кыл кобыз* деп кылдуу жаачан аспапты аташса, кыргыз элинде комуз деп ңчкылдуу чертме музыкалык аспапты айтышат. Кыл кыякты айрым учурда кыяк деп айтышат. Синтаксистик жол аркылуу кыл кыяк, зым кыяк аталыштары пайда болгон.

Кылкыяк / кыяк. Кыл кыяк –улуттук кылдуу, жаалуу музыкалык тартма аспап. *Бирок досум, кыл кыяктай дирилдеп, Кыз-келиндин жүрөгүнө бүткөмүн* (Кулумбаев) [5:

151-б.] Кыяк – эки жагында баскычтары, ортосунда көрңк сыяктуу бңкмөлөнтңп жасалган бөлңгң бар, абанын жардамы менен ойнолуучу музыкалык аспап. *Комузун чертип окшотуп, кыягын тартып боздотуп* (Тоголок Молдо). Экинчи мааниси кыл кыяк, гармонь, ооз кыяк дегендин ордуна колдонулуучу жалпы сөз[5: 170-б.]. Кыл кыяк сөзңнңн составындагы кыяк сөзң кылдуу жаачан музыкалык аспап сөзңнңн маанисин да, ошону менен катар азыркы учурда ойнолуучу аккордеон деген маанини да берет.

С.Субаналиев кыяк сөзң менен гиджак сөзңнңн жакындыгы бар экендигин, Ош аймагынын тңштңк-батышындагы ―ичкилик‖ аттуу кыргыз этникалык тобу байыркыучурдан бери тңрк, иран элдери менен тыгыз байланышта жашап келерин, ошону менен бирге алар «кыжак» сөзңн пайдаланарын белгилеген[8, 85-б.]. Ал эми гиджак (гыджак, гыржак, гижак) деген сөз өзбек, тажик, каракалпак, тңркмөн, уйгур элдеринин кылдуу музыкалык аспаптарынын аталышы. Кыяк сөзңнө тыбыштык жактан жакын болгон гиджак сөзңнңн этимологиясы тууралуу Т. М. Джани-заде тңркмөн маданиятын изилдөөчң Ш.Гуллыевдин жана уйгур маданиятын изилдөөчң С.Кибированын иликтөөлөрңнө таянып, гиджак аспабынын аталышы тңрк-огуз тилинен келип чыккандыгын, ошондой эле гиджак аталышына жакын болгон тңркмөнчө *"гыжамак‖* жана уйгурча ―*гeж"*сөздөрң ―*кыйчылдаган*‖ деген маанини билдире тургандыгын жазган [2, 128-б.]. Ал эми Г.Юссуфи иран тобуна кирген тажик тилиндеги гиджак деген лексемага ―*гидж кардан*‖ деген этиш сөзңн байланыштырып, анын семантикасы ―аралап кесңң, тааруу, кыйкылдатуу, чыйылдаган ңн чыгаруу‖(пилить, пиликать, издавать резкие пронзительные звуки) деген маанини бере тургандыгын белгилеген [7, 148-б.].

Тыбыштык формасы боюнча кыяк сөзң менен гиджак сөзң окшошуп кетет. Кыл кыяк музыкалык аспабы гиджак сөзңнңн мааниси туюндургандай, аралап кескендей чыйылдаган добуш чыгаргандыгы маалым. Кыргыз тили *жчыл* эмес, *йчыл* болгондуктан кыяк деп аталып калышы толугу менен мңмкңн. Кыяк / кыжак деген аталыш мергенчиликке жана чыгарган добушу менен байланыштуу деген ойго толугу менен кошулабыз. Себеби аспаптын келип чыгышы көптөгөн адабияттарда, ―Коркут ата‖ баянында да мергенчиликке байланыштуу экендиги берилген. Ал эми чыгарган ңнң боюнча чындыгында чыйылдаган, кыйкылдаган добуш берери талашсыз.

кылымдын 30-жылдарынан кийин зым кыяк музыкалык аспабы калыпка келтирилип, булл музыкалык аспаптын негизинде ансамбль жана оркестрлик аткарууга ылайыкташтырылган кыяктын өркңндөтңлгөн тңрлөрң (бас кыяк, контрабас кыяк) иштетилип чыгат.

Бас кыяк сөзңнңн составындагы **бас** сөзңнңн мааниси эркектин коңур чыккан жоон ңнң, ушундай ңнң бар ырчы деген маанини туюндурат. Ал эми экинчи мааниси жоон ңн чыгаруучу кылдуу же ңйлөмө музыкалык аспап деген маанини берет [4:203-б.]

Бас кыяк сөзңнңн составындагы **бас** сөзң bass (анг.бейс), baβ(нем.бас), basse (франц. тилинен бас), bassa(итал.басса) формасында болуп көптөгөн тилдердин лексикалык курамында кездешет. Берген маанилери: Бас 1. Эркектердин ңнң (мужской голос). 2. Көп ңндңң музыкалык чыгармалардагы эң төмөнкң партияда (самая низкая партия многоголосного музыкального сочинения). 3. Төмөнкң регистрдеги жалпы музыкалык аспаптардын аталышы (общее название музыкальных инструментов низкого регистра) [3. б. 26-27].

Контрабас кыяк сөзңнңн составындагы **контрабас** сөзң өтө басыңкы ңн чыгарган, бирок көлөм жагынан чоң келген, кылдуу музыкалык аспап деген маанини

туюндурат (КТТС.Экинчибөлнґк, Б.:Салам, 2016,11). Кыргыз улуттук музыкалык аспаптарынын ичинен зым кыяктын оркестрге ылайыкташтырылып иштетилгендендей тнґрлөрнґндөй (бас кыяк, контрабас кыяк), чертме кылдуу комуз музыкалык аспабынында бас комуз, контрабас комуз деген тнґрлөрнґ бар.

Кыл кыяктын бөлнґктөрнґ: кылдары, жаргагы (териси), чарасы, моюну, башы, капкагы (бети), кулактары, тэги / тепкеси, куткуну, жаа жыгачы, жаасынын кылы.

Баш (кыл кыяк музыкалык аспабынын башы). Кыл кыяктын жогору жагындагы жери. Баш сөзнґ кыргыз тилинин тнґшнґнднґрмө сөзднґгнґндө төмөнкнґдөй маанини берет: адамдын, жалпы эле жаныбарлардын көз, мурун, ооз, кулак, мээ орношкон дене мнґчөснґ. *Эсен унчукпай гана башын ийкеди да, Жуманын артынан басты (*Жантөшев). *Таякчан, көпчүлүгү көз айнекчен, Кашка баш чекелери бир карыштап*(Токомбаев) [КТТС, 2019, 210]

Баш сөзнґнґн метафоралашкан маанилери: ашкана башы, аяк кап, жабык баш [10. 142-
б.].

Кулак (кыл кыяктын кулагы). Кыл кыяктын жогорку жагындагы кылдарды бурап калыпка келтире турган жери. Кулак сөзнґнґн кыргыз тилинин тнґшнґнднґрмө сөзднґгнґндө төмөнкнґдөй маанилери берилген: Кыргыз тилиндеги негизги мааниси адамдардын, жаныбарлардын угуу мнґчөснґ. *Чынбы кулак укканы, Ата деген үнүңдү*(Бөкөнбаев). *Күркүрөп жаткан дайранын, Кулагың тунат шарына*(Бөкөнбаев). // Угуу сезими, бир нерсенин дабышын сезнґ, кабыл алуу мнґмкнґнднґгнґ. *Айткан сөздү угузбай, Кулакты алды карылык*(Токтогул) [5: б. 86,87].

Кулак сөзнґнґн метафоралык семантикасынын кеңейишинен улам *камчынын, мылтыктын кулагы* деген маанилер пайда болгон.

Кулак. Кушмач ээринин кашындагы ачакей жери. Он кулак: Камчынын оң кулагына илип кой. Сол кулак. Тизгинди сол кулака каңтар.**[**9: 18-б.]

Аңчылык терминине байланыштуу кара мылтыктын дары куйган жери, кара мылтыктын от алдыруучу кулагы сыяктуу маанилерди камтыйт**[**1: 57-б.] Касымбек Сейдакматовдун кулак сөзнґн *ук-ул-ак* деген бөлнґктөрдөн куралышын божомолдоп, булл сөз угуучу деген маанини бере тургандыгын белгилеген [Сейдакматов, 2005, 54]. Чындыгында кулак лексикалык бирдигинин семантикасы УК деген этиш сөзнґ менен тыгыз катышта.

Моюн (кыл кыяктын моюну). Кыл кыяктын жогорку жагындагы баш бөлнґгнґнґн астыңкы жери. Кыргыз тилинин тнґшнґнднґрмө сөзднґгнґндө моюн деген сөз денени, тула бойду баш менен бириктирип турган бөлнґгнґ деген маанини туюндурат. *Кара моюн ак эчки Эркелетти эгизди*(Токомбаев). *Кишимжан укуруk моюн калем каш, Кундузга окшоштолоң чач* (―Олжобай менен Кишимжан‖). Ал эми экинчи мааниси идиштердин ооз жагына жакын ичкерээк келген жери деген семантиканы берет. *Кумгандын моюну*[5: 225-б.]. Кыл кыяк улуттук кыргыз музыкалык аспабынын моюнундай, комуз музыкалык аспабында да моюн баш менен чаранын бириккен жерине келет.

Кыл (кыл кыяктын кылдары). Кыл кыяктын кол менен чертилгенде добуш чыгара турган кылдары. Кыл сөзнґ кыргыз тилинин тнґшнґнднґрмө сөзднґгнґндөтөмөнкнґдөй берилген: 1. Жалдын, куйруктун ж.б. жоонураак келгенайрым талы жана алардын жалпы аты. *Кыл чайнап, балбан Тиштээк кайраттанган* (Маликов). *Кыл аркан. Кыл чылбыр*. 2. Жалпы эле жнґн, териден тнґшкөн жнґн. *Кийим илгичтеги чапанынын суусун силкип, кылсылын тазалап кайрадан илип койдум*(Каимов). *Султаның Табыл унчукпайт, Оң колун карап ыргытып, Бир тутам буурул кыл таштайт*(―Эр Табылды‖). 3. Музыкалык

аспапта (комуз, балалайка ж.б.)тагылуучу ичегиден, сымдан жасалган жипче. *Үч буроо, жалгыз тээк, үч кыл комуз* (Осмонов). *Асан карыя комузунун кылын саал чыңап, тээгин жогору жылдырып койду* (Токомбаев) [5:150-б.].

Кыл кыяктын кылы экөө болсо, зым кыяк, бас кыяк жана контрабас кыяк төрт кылдуу. Ал эми чертме кылдуу комуз музыкалык аспабы нч кылдуу. Аспаптагы добуштун чыгышы, акырын же кату нн чыгарганы кылдарына байланыштуу болот. Эки кылдуу кыл кыяктын кылдары жылкынын куйругунан даярдалса, төрт кылдуу зым кыяктын кылдары зымдан жасалат.Ошондой эле кыл кыяктын жаа жыгачынын да кылы бар.

Капкак (кыл кыяктын капкагы (бети). Кыл кыяктын нстнндөгн тактайча. Кыргыз тилинин тншннднрмө сөздгнндө капкак сөзнннн төмөнкндөй маанилери берилген: 1. Идиштин же оозу жабыла турган башка нерсенин жаап коюуга ылайыкталып жасалган нстнкн бөлнгн, жапкычы. *Жер очокту каздырып, Жез капкактуу казандан, Жетимишин астырып*(―Манас‖). *Үкөктүн, сандыктын капкактарын жаап, кулпусун бекитип коѐр киши табылбаган экен да!* (―Ала-Тоо‖). Дагы бир мааниси комуз, кыл кыяк сыяктуу музыкалык аспаптардын чертиле турган жаккы бөлнгнндөгн көңдөйднн нстнсө орнотулган жука тактайча. *Комузунун капкагын, Сындырып сала таштады*(―Мендирман‖). *Сомдоп алган комузум, капкагы калың карагай*(Токтогул). [КТТС, 2019, 696]. Бул лексема Махмуд Кашгаринин сөздгнндө қабғақ формасында кездешип, қабғақ - капкак, саадакты жапкан капкак маанисинде айтылат **[**6. 811-б.].

Чара (кыл кыяктын чарасы). Кыл кыяктын арткы тегерек жери. Кыргыз тилиндеги тншннднрмө сөзднктө төмөнкндөй маанилери берилген: 1.Тамак-аш салуу же куюу нчнн колдонулуучу ар кандай металлдардан жасалган, ооз жагы жайык келген тегерек чуңкур идиш. *Казандагы эт булоолонуп чарага түшкөн учурда, бирөө туруп кол жуудура баштады*(Убукеев). 2. Казанактын (мнрзөдө) ооз жагындагы чуңкур. 3.*аңч.*Капкандын бардык тетиктерин бириктирип турган эң астыңкы тегереги. 4.Комуз менен кыл кыяктын арткы тегерек оюгу. 5.*диал.*Ээрдин көчнк жагы[5: 640-б.].**Тээк / тепке (**кыл кыяктын тэги / тепкеси). Кыл кыяктын кылдарды бириктирип

кармап турган жери. Кыргыз тилинин тншннднрмө сөздгнндө **тээк / тепке** сөзн комуздун

кылдарын чертннгө ылайыктап көтөрнн нчнн кылдардын алдына туурасынан коюлган

кичинекей жыгач тээк деген маанини билдирет. *Комуздун тепкеси арчадан жасалган*.

Экинчи мааниси апийим өснмднгнн ж.б. отоо чөптөрдөн арылтып отоо, чабуу нчнн

колдонулуучу узун саптуу чапкыч, кичинекей кетменче, чанжы. [КТТС, 2019, 482]

Тээк сөзн төмөнкндөй сөз тизмектеринде кездешет: капкандын тетиги, чолок боо менен узун

бону бириктиргент ээк, эркек тээк, ургаачы тээк, тээкташ.

Жаргак (кыл кыяктын жаргагы (териси). Жаргак сөзнннн кыргыз тилиндеги негизги мааниси жннн жыдытылып, ийленген майда жандыктын (көбнчө кой-эчкинин) териси маанисин туюндурат. *Териси жаргактан, Тегирмендей тамдарын* (Тоголок Молдо) [КТТС, 2019, 470].

Куткун (кыл кыяктын куткуну). Кыл кыяк аспабынын куткунудеп комуз музыкалык аспабындай кылдардын байланып турган жери аталат. Куткун- куюшкандын

эрге байлануучу жери. *Керез ...куюшкандын куткунунан алып, ... минейин дегенде карагер ...*
секирди (Бейшеналиев) [КТТС, 1969, 366].

Кыл кыяктын жаа жыгачы.Жаа –кылдуу музыкалык аспаптардан добуш алууга ылайыкталган шайман. Ал жыгач саптан жана ага тартылган кылдан турат. Жаа жыгач сөзүнүн составындагы жыгач сөзү М.Кашкардын «Түрк тилдеринин сөздүгү» эмгегинде *йыгач* деген формада учурайт [М.Кашкари, 2011, 57-65].

Кылдуу жаачан музыкалык аспап жана анын бөлүктөрүнө байланыштуу лексикалык бирдиктердин маанилерине токтолсок, адамдын дене мүчөсүнө, айланадагы заттарга, аңчылыкка байланыштуу сөздөр менен аталгандыгы, ошону менен бирге бул аталыштар кыргыз улуттук музыкалык аспаптардын башка түрлөрүндө да учурай тургандыгын көрүүгө болот.

Демек, кылдуу жаачан музыкалык аспабына жана анын бөлүктөрүнө байланыштуу атоолордун чыгышы адамдын формасына, айланасын курчаган ар түрдүү заттарга, көркөм ой жүгүртүүгө, ошондой эле мергенчиликке байланыштуу аталгандыгы айкындалды. Ал эми ―кыяк‖ лексемасынын этимологиясы *аралап кескендей чыйылдаган/ кыйкылдаган* деген мааниге жакын экендиги, чыгарган добушу да бул маани менен катышы бар экендиги аныкталды.

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

Биялиев А. Аңчылык терминдердин кыргызча-орусчасөздүгү. Ф.:Илим,1967. -106 б.

Джани-заде Т. М. Музыкальная культура Русского Туркестана: по материалам музыкально-этнографического собрания Августа Эйхгорна, военного капельмейстера в Ташкенте (1870–1883 гг.): каталог-исследование / М-во культуры РФ, Всерос. музейное об-ние музыкальной культуры им. М. И. Глинки. М.: ВМОМК им. М. И. Глинки, 2013. 336 с. :цв. ил., табл. 128 стр.

Крунтяева Т., Молокова Н., Ступель А. Словарь иностранных музыкальных терминов. – 2-
е изд. -Л.:Музыка, 1977. -151 с.

Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү (КТТС). I бөлүк. Ч.Айтматоватын. Тил ж-а адабият ин-ту КР УИА; А.Акматалиевдин жалпы ред. астында; Түз.:И.Абдувалиев, А.Кыдырманбетова, Ж.Семѐноваж.б. -Б.: ―Полиграфбумресурсы‖, 2019. -799 б. Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү (КТТС). II бөлүк. Ч.Айтматоватын. Тил ж-а адабият ин-ту КР УИА; А.Акматалиевдин жалпы ред. астында; Түз.:И.Абдувалиев, А.Кыдырманбетова, Ж.Семѐнова ж.б. -Б.: ―Полиграфбумресурсы‖, 2019. -799 б.

Махмуд Кашгари «Түрк тилдеринин сөздүгү» [текст] \ Кыргыз тилине которгондор:
Т.Токоев, К.Кошмоков, I т. – Бишкек, 2011. – 811 б.

Музыкальные инструменты: энциклопедия / науч. ред. М. В. Есипова, О. В. Фраѐнова, Ю. И. Неклюдов. – М.: Дека-ВС, 2008. 148 стр.

Субаналиев С. Генезис термина «кыяк» (К проблеме комплексного изучения киргизского инструментального фольклора) // Народная музыка: история и типология: памяти профессора Е. В. Гиппиуса (1903–1985): сб. науч. тр. / Ленингр. гос. ин-т театра, музыки и кинематографии им. Н. К. Черкасова; ред.-сост. И. И. Земцовский. Л.: ЛГИТМИК, 1989. 85 стр.

Усмамбетов Б.Ж. Кыргыз тилиндеги материалдык-маданиятка тиешелүү сөздөрдүн теги жана лексика-семантикалык өзгөчөлүгү: Окуу куралы. -Б.:БГУ, 2010. -44 б.

Шакенбаева Гульзат Кыдырмаевна. Кыргыз тилиндеги саймачылык өнөрүнүн лексикасы: Филол. илим. канд. дис.: 10.02.01. Илим. жет.: Б.Ш.Усубалиев; БГУ.-2010. -160 б.